

**Opieka i wychowanie - tradycja i problemy współczesne,
red. D. Apanel, Kraków 2009**

Agnieszka Barczykowska

Maciej Muskała

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Studentki jako konsumentki napojów alkoholowych

Wprowadzenie

Publikacje dotyczące wielkości spożycia alkoholu w naszym kraju prowadzą do niepodważalnego wniosku, że obserwujemy systematyczny wzrost spożycia 100% alkoholu na jednego mieszkańca. W 2007 r. (ostatnie publikowane dane GUS) wielkość ta wynosiła 9,211 przy 7,021 dziesięć lat temu, co daje na przestrzeni dziesięciu lat wzrost o 2,29 l. W świetle powyższych danych pod znakiem zapytania staje możliwość realizacji drugiego celu operacyjnego Narodowego Programu Zdrowia (dalej NPZ), w którym zakładano, że do roku 20x5 rzeczywiste spożycie alkoholu zostanie ograniczone do 6l na jednego mieszkańca¹.

Poszukując wyjaśnień tej niekorzystnej tendencji, coraz częściej zaczyna się wskazywać na zmiany w ilości i sposobie spożywania alkoholu przez dziewczęta i kobiety. Pomimo dostrzeżenia problemu brakuje całościowych badań obejmujących zjawisko konsumpcji alkoholu przez płęć żeńską. Szczątkowych, aczkolwiek bardzo niepokojących danych o picu młodych dziewcząt dostarcza The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (dalej ESPAD²). W ramach tego projektu od roku 1995 w 40 krajach Europy monitoruje się poziom używania i nadużywania substancji psychoaktywnych. Badania te pokazują co prawda, że na tle europejskich rówieśników polska młodzież nie jest szczególnie rozpita (pod

- 1 Narodowy Program Zdrowia na lata 2007-2015, przyjęty uchwałą Nr 90/2007 Rady Ministrów z dnia 15 maja 2007. Raport dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Zdrowia: www.mzios.gov.pl.
- 2 Krytycznie na temat badań ESPAD zob. B. Fatyga, P. Zieliński, *Warszawskie badania stylów życia. Narkotyki w kulturze młodzieży miejskiej, koncepcja i wyniki badań*, Warszawa 2008, s. 17.

względem większości wskaźników znajdujemy się w drugiej dziesiątce³), ale niepokój może budzić obniżenie się progu inicjacji alkoholowej - „ponad 60% chłopców i blisko 50% dziewcząt rozpoczyna picie od piwa już w wieku 13 lat lub wcześniej”⁴. Zauważa się jednocześnie wzrost częstotliwości picia przy zachowaniu tej samej ilości jednorazowego spożywanego napoju alkoholowego⁵. Badania ESPAD wyraźnie pokazują stabilizację spożycia alkoholu na wysokim poziomie wśród młodszych Polek. Mylący jest zatem wniosek zawarty w najnowszej *Diagnozie Społecznej...*, zgodnie z którym

[...] w Polsce mamy znacznie niższe wskaźniki [spożywania alkoholu - A. B., M. M.] dla dziewcząt niż dla chłopców, podczas gdy w niektórych krajach dziewczęta nie tylko dorównują chłopcom, ale nawet pozostawiają ich za sobą⁶.

W Polsce wartości wskaźnika picia kiedykolwiek w życiu dla chłopców i dziewcząt są niemal identyczne. Prawidłowość ta dotyczy zarówno 15-, 16-latków, jak i 17-, 18-latków. Różnice między chłopcami a dziewczętami pojawiają się wówczas, gdy rozpatrujemy picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, ale i w tym przypadku nie przekraczają wartości 7%⁷. Widoczne jest zatem zacieranie się różnic pomiędzy płciami, jeśli chodzi o podejmowanie zachowań ryzykownych⁸. Autorzy rodzimej wersji raportu ESPAD mówią o emancypacji dziewcząt w zakresie spożywania alkoholu. Mają one przełamywać utrwalany stereotyp, ukazujący picie jako domenę mężczyzn. Jeśli ta niekorzystna tendencja się utrzyma, można przypuszczać, że z biegiem czasu dojdzie do wyrównywania grup kobiet i mężczyzn w populacji osób pijących szkodliwie lub uzależnionych. Postawione tu przed chwilą hipotezy zdają się znajdować potwierdzenie w obserwacji życia codziennego, ale już niekoniecznie w badaniach empirycznych. Te ostatnie wskazują bowiem na obniżenie się w populacji odsetka dorosłych kobiet pijących szkodliwie z 6% w 2005 r. do 2,4% w 2008 r.⁹. Chcąc zobaczyć, czy zahamowany został swoisty proces transmisji

3 J. Sierosławski, *Polska młodzież na tle Europy*, „Świat Problemów” 2005, nr 13, s. 11.

4 *Raport: Zdrowie kobiet w wieku prokreacyjnym 15—49 lat, 2006*, s. 70. Raport dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Zdrowia: www.mzios.gov.pl.

5 J. Sierosławski, *Zmiany w konsumpcji alkoholu po obniżeniu akcyzy na napoje spirytusowe. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych „Substancje psychoaktywne” zrealizowanych w 2007 roku*, http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=i86.

6 J. Sierosławski, *Polska młodzież...*, *op. cit.*, s. 11.

7 J. Sierosławski, *Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD 2007 oraz ESPAD 2007*, http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=i26&Itemid=i46.

8 Z. Juczyński, J. Chodkiewicz, A. Pisarski, *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia dzieci i młodzieży*, Łódź 2004; por. B. Woynarowska, J. Mazur, *Zachowania zdrowotne i zdrowie młodzieży szkolnej w Polsce i innych krajach*, Warszawa 2000; J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna 2007: warunki i jakość życia Polaków: raport*, Warszawa 2007, s. 210.

9 *Wzory konsumpcji alkoholu w Polsce w 2008 r.*, <http://www.parpa.pl/download/wzory%202008%20wnioski%20.pdf>.

międzypokoleniowej w zakresie używania i nadużywania napojów alkoholowych, postanowiliśmy sprawdzić, jak wygląda konsumpcja alkoholu wśród studentek. Ze względu na ich obecny, a także przyszły status, charakterystyczny styl życia oraz niepowtarzalne czynniki ryzyka jest to grupa swoiście zawieszona między dorastaniem a dojrzałością, a więc bardziej narażona na konsekwencje zachowań ryzykownych.

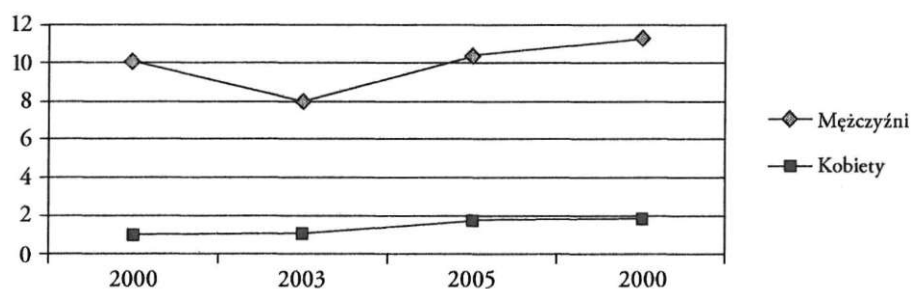
Kobiety w populacji pijących ryzykownie i uzależnionych

W Polsce od wielu lat monitoruje się skalę picia ryzykownego oraz uzależnienia. Uzyskiwane w ten sposób dane, co prawda szacunkowe i nieobejmujące osób, które nie zostały nigdy zarejestrowane w systemie leczenia, pozwalają jednak na prowadzenie badań porównawczych. Na ich podstawie możemy powiedzieć, że

[...] po 2003 r. odsetek osób nadużywających alkoholu wzrósł zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet, przy czym wśród kobiet był on gwałtowniejszy (o 100%) niż wśród mężczyzn (o 56%)¹⁰.

Tendencja wzrostowa została przełamana w ubiegłym roku, o czym pisaliśmy wcześniej.

Wykres 1. Odsetek nadużywających alkoholu kobiet i mężczyzn

Źródło: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna...*, op. cit., s. 207.

Szacuje się, że w Polsce mamy około 800 tys. osób uzależnionych oraz około 2,5 mln pijących szkodliwie. Osoby pijące „[...] w takich ilościach, które zwiększają prawdopodobieństwo wystąpienia szkód zdrowotnych, psychologicznych

¹⁰ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna...*, op. cit., s. 207; por. J. Sierosławski, Czy dogonią mężczyzn w picciu alkoholu?, „Świat Problemów” 19 97, nr 3, s. 9.

i społecznych" stanowią około 9% populacji¹². Ostatnie badania wskazują, że ponad 2% z nich to kobiety". W wieku od 18 do 29 lat ryzykownie pije lub jest uzależniona od alkoholu co dwudziesta kobieta. Co dziesiąta kobieta między 18. a 29. rokiem życia przyznaje, że zbyt często zagląda do kieliszka¹⁴, ale najwyższe spożycie alkoholu odnotowuje się w grupie wiekowej 30-39 lat. W tej grupie ryzykownie pije blisko 6%. Ryzykownemu picciu sprzyja nieustabilizowana sytuacja osobista: nadmiernie pije 6,2% singielek, ale już tylko 3% mężatek, rozwódek i wdów. Istotny okazuje się również status zawodowy, Najwyższy odsetek pijących ryzykownie kobiet odnotowuje się wśród bezrobotnych - 6%, ale nie wśród tych, które są gospodyniami domowymi. Z tej ostatniej grupy powyżej 7,5l alkoholu (co jest wskaźnikiem picia ryzykownego) pije około 3%. Podobny odsetek odnotowano wśród studentek oraz kobiet z wyższym wykształceniem, aktywnych zawodowo, zajmujących samodzielne stanowiska¹⁵.

Przytoczone tu dane nie wydają się szczególnie niepokojące, zwłaszcza w kontekście obniżania się odsetka kobiet pijących ryzykownie. Inaczej jednak sprawa wygląda, gdy wyrazimy wskazane wcześniej wartości w liczbach bezwzględnych. Okazuje się bowiem, że ogółem w Polsce ryzykownie pije ponad 450 tys. kobiet. Co trzecia z nich mieści się w przedziale wiekowym między 18. a 29. rokiem życia¹⁶.

Specyfika problemów alkoholowych kobiet w okresie wczesnej dorosłości

Z pewnością nie ma prostej odpowiedzi na pytanie, jakie są przyczyny zmian wzorów picia wśród ludzi młodych, a szczególnie kobiet. Wydaje się, że jest to problem polietologiczny. Niektóre czynniki sprawcze mają charakter lokalny, wiele związanych jest z procesem regionalnych zmian społecznych. W końcu nie brakuje również czynników globalnych połączonych z przeobrażeniami kulturowymi pozycji kobiety w świecie współczesnym¹⁷.

11 *Sprawozdanie z realizacji Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2010*, s. 44.

12 *Wzory konsumpcji alkoholu w Polsce w 2008 r.*, <http://www.parpa.pl/download/wzory%202008%20wnioski%20.pdf>.

13 *Ibidem*.

14 D. Kowalska, I. Michalewicz, *Polki pijane*, „Newsweek” 2006, nr 17/09, s. 88.

15 *Wzory konsumpcji...*, *op. cit.*

16 Obliczenia szacunkowe na podstawie danych demograficznych Głównego Urzędu Statystycznego z roku 2006, http://www.stat.gov.pl/cgi_bin/demografia/xopt?wojew=ioi&temat=lsa.html&wj=NOWE.

17 Por. J. Bator, *Feminizm, postmodernizm, psychoanaliza: jilozojiczne dylematy feministek „drugiej fali”*, Gdańsk 2001.

W Wielkiej Brytanii, Danii, Irlandii, a także w Austrii obserwuje się „proces zbliżania płci w zachowaniach autodestrukcyjnych”¹⁸. We Wspólnocie Brytyjskiej w 2000 r. granicę 14 drinków tygodniowo, którą tradycyjnie uważa się za ilość, powyżej której nie można mówić o piciu rozsądnym, przekroczyło 17% kobiet, podczas gdy w 1988 roku ten odsetek wynosił 10%. Wśród kobiet między 16. a 24. rokiem życia ten wskaźnik wzrósł alarmująco z 15% do 33%¹⁹. Przeciętna Brytyjka w wieku 18-24 lat wypija rocznie 2031 alkoholu, przy średniej dla wszystkich Brytyjczyków wynoszącej 108 l²⁰. Obserwujący dynamiczne zmiany w spożyciu alkoholu przez kobiety Brytyjczycy pokusili się o stworzenia nowych określeń, które oddawałyby specyfikę tego zjawiska. Zachowanie Młodych Brytyjek, ostro i publicznie pijących, nieskrępowanych późniejszymi konsekwencjami, określa się mianem *ladette culture*, co można tłumaczyć jako rodzaj specyficznej kumpłowskiej „kultury” picia, do niedawna charakterystycznej dla pijących mężczyzn z niższych warstw społecznych. Mieszkancom Wysp Brytyjskich niewiele ustępują Niemki z 1891 średniego spożycia na głowę oraz Holenderki wypijające rocznie „tylko” 1071. Można powiedzieć, że młode Europejki coraz częściej żyją i piją w myśl zasady *Work hard-party hard*²¹.

Bardzo niepokojący jest coraz wcześniejszy moment inicjacji alkoholowej wśród młodych ludzi, a zwłaszcza kobiet. Według najnowszych danych Światowej Organizacji Zdrowia 33% dziewcząt w wieku 15 lat regularnie spożywa alkohol. Wśród trzynastolatek odsetek wynosi prawie 4%. Co prawda niewielka, ale ze względu na konsekwencje szczególna jest licząca 1,4% grupa dziewczynek sięgających po alkohol, które nie ukończyły jeszcze 11. roku życia²². Dla chłopców odsetki wynoszą odpowiednio: 35,6%, 8,2% oraz 4,6%. Próbując wyjaśnić tę sytuację, można odnieść się do określeń B. Fatygi oraz P. Zielińskiego, którzy w opisie współczesnej młodzieży odwołują się do takich określeń, jak „nowe plemiona” czy „globalne nastolatki”. Piszą oni, że młodzi ludzie przeistaczają się w „cotygodniowe hordy imprezowe”²³. Jest to ich zdaniem efekt budowania przez młodych

stylów życia w światach ograniczonych i zamkniętych z punktu widzenia większości dorosłych. Rzadko pojawia się tu sfera życia publicznego. [...] Większość spraw ważnych dla młodych ludzi dzieje się w obszarze pomiędzy ich prywatnością a światem instytucji, takich jak rodzina, szkoła, Kościół, media, policja, a przede wszystkim w świecie rówieśników. [...] badania pokazały, że jednym z głównych czynników

18 J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna...*, op. cit., s. 212; por. K. Gąsior, *Tyj>y alkoholizmu u kobiet*, „Alkoholizm i Narkomania” 2005, t. XVIII, nr 1-2, s. 41.

19 A. Nikodemka, *Z badań nad uzależnieniem kobiet i jego następstwami zdrowotnymi*, „Świat Problemów” 2002, nr 10, s. 18-21.

20 D. Kowalska, I. Michalewicz, *Polki pijane*, op. cit., s. 88.

21 *Ibidem*.

22 J. Mikuła, *U Finów, Włochów, Brytyjczyków, Niemców*, „Świat Problemów” 2006, nr 9, s. 11-12.

23 B. Fatyga, P. Zieliński, *Warszawskie badania stylów życia. Narkotyki w kulturze młodzieży miejskiej, koncepcja i wyniki badań*, Warszawa 2008, s. 13-19.

różnicujących współczesne style życia młodzieży polskiej jest płęć. Dziewczęta bliższe były modelowi „globalnego nastolatka” niż chłopcy²⁴.

Znajduje to swoje odzwierciedlenie w obserwowanym niezmiennie od 2005 r. tzw. efekcie żeńskiego tsunami, polegającym na zmniejszeniu się w młodych pokoleniach dystansu między mężczyznami i kobietami w zakresie różnych uzależnień, przy dominującej tendencji zmian zachowań tylko u kobiet²⁵. Dotyka to zarówno nastolatki, jak i (co dla niniejszego opracowania szczególnie istotne) młodych kobiet, a wśród nich studentek. Pijące uczennice szkół wyższych są zresztą szczególną grupą — to właśnie wśród nich kumuluje się zasadnicza część czynników ryzyka związanych z piciem alkoholu, przypadająca na ten wiek rozwojowy²⁶. Wśród najważniejszych powodów, dla których studentki sięgają po kieliszek, wymienia się presję ze strony rówieśników, z czym wiąże się pozycja w szkole, stres, konieczność pełnienia sprzecznych ze sobą ról związanych z końcem studiów, rozpoczynaniem kariery zawodowej, a także rodzicielstwem²⁷. Dlatego celem niniejszego opracowania jest przedstawienie studentek w roli konsumentek alkoholu.

Poznańskie studentki jako konsumentki napojów alkoholowych - metoda i wyniki badań własnych

Jedną z najbardziej rozpoznanych - pod względem używania i nadużywania alkoholu - grup społecznych w Polsce jest młodzież i młodzi dorośli, jednak bardzo rzadko przedmiotem badań stają się studenci, a zwłaszcza studentki. Można wręcz powiedzieć, że badań, które dotyczyłyby kobiet funkcjonujących w tej roli, uwzględniających specyfikę żeńskiego uzależnienia, nie ma wcale. Za cel referowanych tu badań obraliśmy sobie, oczywiście w ograniczonym stopniu, uzupełnienie tego fragmentu wiedzy. Warto zaznaczyć, że zgromadzony materiał stanowi wstęp do przygotowania szeroko zakrojonych badań dotyczących zmian w modelach zachowań ryzykownych młodzieży i młodych dorosłych obu płci.

Podjmując badania nad konsumpcją alkoholu przez młode kobiety funkcjonujące w roli studentek, pamiętaliśmy, że

[...] dotychczasowe oszacowania wielkości spożycia na podstawie badań ankietowych [...] zawsze znacznie odbiegały od spożycia rejestrowanego w statystykach sprzedaży. [...] Wyniki badań ankietowych osiągają zwykle 20-60% wielkości

24 B. Fatyga, P. Zieliński, *Warszawskie bociania...*, *op. cit.*, s. 13-19.

25 J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna...*, *op. cit.*, s. 211.

26 Por. E. S. Lisansky Gomberg, *Czynniki ryzyka picia alkoholu w życiu kobiet [w:] Kobiety i alkohol*, tłum. zespół, Warszawa 1997, s. 139-141.

27 *Ibidem*.

rejestrowanej w statystykach sprzedaży. Tak znaczne zaniżenie wielkości spożycia wynika z właściwości metody ankietowej. Można wyróżnić dwa zasadnicze źródła zniekształceń danych: jedno to błędy w relacjach badanych dotyczących ich picia, wynikające z tego, że nie pamięta się faktów i okoliczności spożywania alkoholu, a drugie to niedoszacowania w próbie osób nadmiernie pijących z powodu trudności w nawiązaniu z nimi kontaktu lub świadomego zatajania rozmiarów swojego picia. Dlatego poczyniliśmy dwa kroki. Pierwszym było skierowanie do realizacji badań osób maksymalnie podobnych do naszych respondentów pod względem statusu społecznego²⁸,

a drugim włączenie do autorskiego kwestionariusza ankiety pytań analogicznych do tych, które pojawiły się w badaniach prowadzonych przez Instytut Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego na zlecenie PARP-y. Dzięki tym zabiegom zredukowaliśmy efekt zatajania ilości wypijanego alkoholu (założyliśmy, że nie wystąpi „efekt ankietera”, w którym respondent omija prawdziwe informacje ze względu na poczucie niższości w stosunku do ankietera lub chęć zadowolenia go), a także zapewniliśmy sobie możliwość porównania otrzymanych danych z wynikami podobnych badań, w których uwzględniono zróżnicowanie ze względu na płeć.

Badanie zostało przeprowadzone metodą ankietową z zastosowaniem autorskiego kwestionariusza. Próbę badawczą stanowiło 320 studentek uczących się w trybie stacjonarnym²⁹.

28 Badaniami objęto studentów II roku II stopnia pedagogiki resocjalizacyjnej na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM Poznań w ramach zajęć z przedmiotu „empiryczne studium wybranego zjawiska dewiacyjnego” w roku akademickim 2008/2009.

29 Zdecydowana większość z nich - 41,9% - pochodziła z miast do 100 tys. mieszkańców, po 16% z miasta od 100 do 500 tys. lub większego. Co czwarta respondentka urodziła się na wsi. W tym kontekście warto dodać, że Poznań otoczony jest gęstą siecią niewielkich miasteczek i wsi, których ludność codziennie dojeżdża do szkół i miejsc pracy. Tendencja ta znalazła odzwierciedlenie w aktualnym miejscu zamieszkania studentek. W domu rodzinnym w dalszym ciągu mieszka prawie 38% badanych. Co czwarta respondentka mieszka w akademiku lub w mieszkaniu studenckim. Tylko 7% studentów wynajmuje stancję. Około 70% badanych studentek utrzymuje się z pieniędzy od rodziców. Co piąta deklaruje, że pracuje na stałe, a blisko 43% - dorywczo. Ważnym elementem studenckiego budżetu są stypendia: z naukowego korzysta 22% badanych, a z socjalnego - 2,4%. Zróżnicowana jest sytuacja życiowa badanych kobiet. Co trzecia deklaruje, że pozostaje poza związkiem. Wśród badanych 60% pozostaje co prawda w stałych związkach nieformalnych, ale tylko 13% mieszka ze swoim partnerem. Mężatki w badanej grupie stanowią 4%. Na podstawie testu chi-kwadrat stwierdziliśmy, że nie istnieją statystycznie istotne różnice między osobami będącymi i niebędącymi w związkach pod względem macierzyństwa. 87% matek stanowią studentki żyjące w stałych związkach.

Częstotliwość i intensywność picia studentek

Konsumpcja alkoholu jest zjawiskiem powszechnym i bez wątplenia uwarunkowanym kulturowo. W powszechnym odczuciu Polacy piją alkohol często, zachowując jednocześnie specyficzny stosunek do abstynentów³⁰. Przyjmując wizję człowieka jako istoty dynamicznej, prorozwojowej, potencjalnej, uważa się, że abstynenci zachowują się niezgodnie z naturą. Taka postawa sprawia, że ludzie, zwłaszcza młodzi, dość niechętnie utrzymują i ujawniają swoją abstynencję. W wielu badaniach podkreśla się, że postawy abstynenckie są powszechniejsze wśród kobiet, na co rzutuje ich częściej negatywny stosunek do alkoholu³¹. Warto jednak zaznaczyć, że odsetki niepijących kobiet zmieniają się w zależności od grupy wiekowej. Najmniej abstynentek odnotowuje się wśród najmłodszych, najwięcej wśród najstarszych³². W przypadku referowanych wyników, zgodnie z tendencjami wskazanymi w innych badaniach, kobiety niepijące stanowiły zdecydowaną mniejszość. Blisko 8,5% z nich zadeklarowało, że nie pije alkoholu. Jest to wynik niemal ośmiokrotnie wyższy od uzyskany w badaniach J. Chodkiewicza³³ dotyczących łódzkich studentów i dwukrotnie wyższy od badań wśród gdańskich żaków, prowadzonych przez J. Wojciechowską³⁴. Zróżnicowania wskazują na sporą dynamikę w zakresie zachowań abstynenckich wśród studiującej młodzieży płci żeńskiej. Dla zachowania abstynencji w okresie studiów istotny statystycznie okazał się czas inicjacji alkoholowej. Im później ona następowała, tym częściej respondentka deklarowała, że nie spożywa alkoholu. Warto zwrócić uwagę, jak niewielki odsetek kobiet inicjację spożywania alkoholu przechodzi już w okresie studiów, a także na to, że inicjacja abstynentek zaczyna się na poziomie gimnazjum, a nie w szkole podstawowej, jak to jest w przypadku kobiet pijących. W obu grupach apogeum inicjacyjne ma miejsce w okresie szkoły średniej, co zapewne związane jest z prowadzonym wówczas stylem życia oraz silnym konformizmem grupowym³⁵.

30 Słowo „abstynecja” oznacza powstrzymanie się, powściągliwość.

31 *Kim są abstynenci?* Raport ICAP Nr 8, czerwiec 2000.

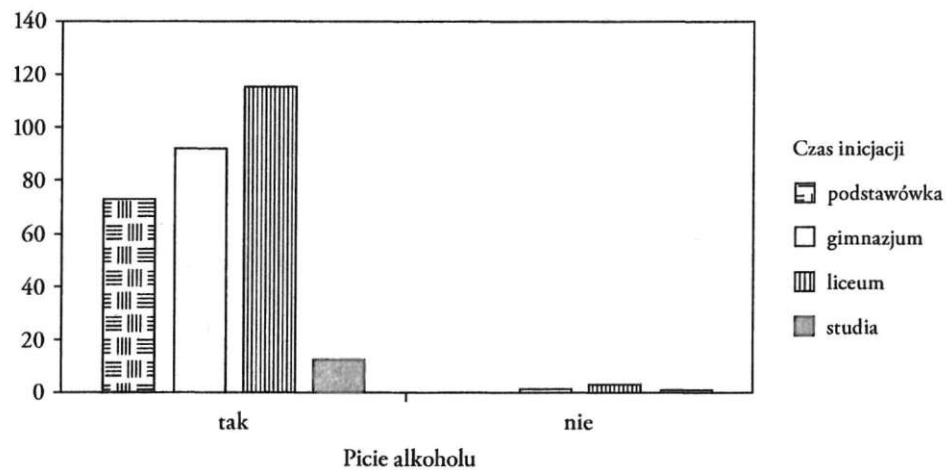
32 J. Sierosławski, *Zmiany w latach dziewięćdziesiątych*, „Świat Problemów” 2001, nr 11.

33 J. Chodkiewicz, *Picie alkoholu oraz wiedza o jego działaniu wśród studentów łódzkich szkół wyższych*, „Alkoholizm i Narkomania” 2006, t. XIX, nr 2.

34 J. Wojciechowska, *Picie napojów alkoholowych przez studentów*, „Kultura i Edukacja” 1999, nr 1, s. 68.

35 J. Szymańska, *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Warszawa 2002, s. 26-28.

Wykres 2. Czas inicjacji a deklarowana abstynencja

Źródło: badania własne.

Zgodnie z postulatami sformułowanymi w Narodowym Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych ważne jest monitorowanie częstości picia alkoholu. Do porównywania zachodzących zmian używa się wskaźnika częstości picia w ciągu ostatnich 30 dni poprzedzających badanie³⁶. Na tle wyników innych badań poznańskie studentki pod względem zachowania abstynencji wypadły gorzej, bowiem alkoholu w ciągu ostatniego miesiąca przed badaniem nie piło tylko 8,4% badanych. Jest to wynik wysoce niezadowolający, choć na pewno nie bez wpływu pozostał czas prowadzenia badań, który przypadł na okres Świąt Bożego Narodzenia, Sylwestra i karnawału, które tradycyjnie sprzyjają konsumpcji alkoholu w ilościach wyższych niż zwykle. W badaniach „Studenci 2000” kobiety utrzymujące abstynencję na miesiąc przed badaniem stanowiły 31%³⁷. Na podobnym poziomie w obu badaniach ukształtował się odsetek studentek, które w ciągu miesiąca piły trzy lub więcej razy. W próbie poznańskiej było ich 37%.

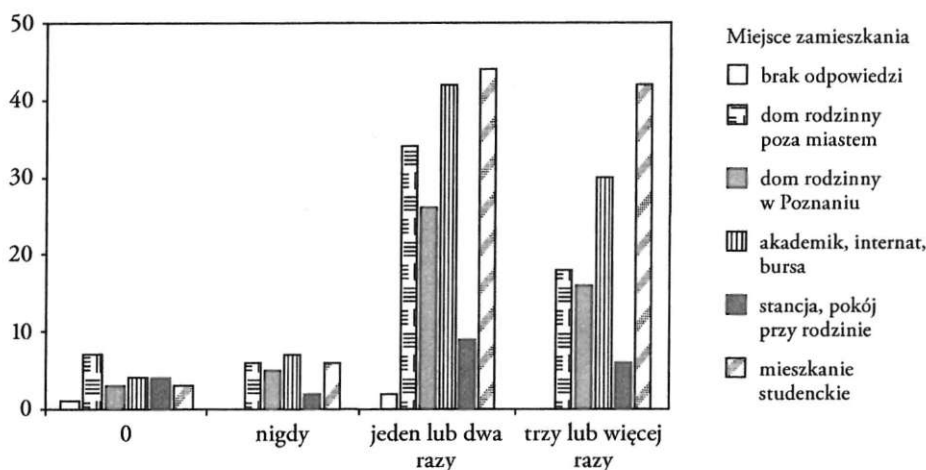
Stwierdzono istnienie zależności statystycznej między miejscem zamieszkania (ilustrację stanowi wykres 3) oraz motywem towarzyskim a piciem w ciągu ostatniego miesiąca przed badaniem. Częściej piły studentki mieszkające z dala od rodziców, w dużych skupiskach młodych osób, takich jak akademiki czy mieszkania studenckie. Najrzadziej spożywały alkohol te, które same lub w parze zamieszkują na stacji. Wspólne mieszkanie stwarza więcej możliwości kontak-

36 K. Okulicz-Kozaryn, A. Borucka, *Picie alkoholu przez młodzież z mokotowskich szkół średnich w latach 1984-2000*, „Alkoholizm i Narkomania” 2001, t. XIV, nr 2, s. 248.

37 J. Sierosławski, *Raport z badań ankietowych na temat używania substancji psychoaktywnych przez studentów*, „Studenci 2000”, Warszawa 2000.

tów interpersonalnych, ale jednocześnie wymusza wyższy poziom konformizmu. Badania wskazują, że wzorce picia u młodych kobiet silnie zależą od nadmiernego picia alkoholu przez innych³⁸. Stąd nie może dziwić, że częściej w ciągu ostatniego miesiąca piły kobiety, które za główny motyw podawały picie dla towarzystwa. Wśród badanych stanowiły one 58%.

Wykres 3. Częstość picia w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem a miejsce zamieszkania w czasie studiów

Źródło: badania własne.

Poza picciem dla towarzystwa studentki jako główny motyw najczęściej podawały uczczenie ważnych okazji (62%), potrzebę rozluźnienia (49%), a także walory smakowe alkoholu (28,4%). Stanowi to z jednej strony odzwierciedlenie polskiej tradycji picia przy okazji spotkań towarzyskich, ale z drugiej - wskazywać może na niedorozwój funkcji redukcji napięcia w sposób społecznie kontrolowany. Zatem „picie problemowe może być jedną ze strategii radzenia sobie, tak samo, jak szukanie wsparcia czy też obwinianie innych”³⁹.

Niższy poziom abstynencji występował również u tych kobiet, które charakteryzowały się wcześniejszym okresem inicjacji alkoholowej.

Wśród badanych studentek najpopularniejszymi rodzajami alkoholu były: piwo, wino oraz drinki. Piło je odpowiednio 62, 50 i 48% badanych. Niemal co trzecia studentka deklarowała, że najczęściej spożywanym przez nią alkoholem jest wódka. Między kobietami pijącymi i niepijącymi w ciągu ostatniego miesiąca wystąpiły istotne statystycznie różnice pod względem najchętniej spożywanego

38 E. S. Lisansky Gomberg, *Czynniki ryzyka picia...*, op. cit., s. 139-141.

39 *Ibidem*.

alkoholu. Kobiety utrzymujące abstynencję w ciągu 30 dni przed badaniem w ponad połowie preferowały picie wina, natomiast 38% najwyżej stawiało piwo. Inna hierarchia ukształtowała się wśród studentek pijących w ciągu ostatniego miesiąca. Tu bezwzględnie dominowało piwo, które preferowało 70% badanych. Po 54% respondentek wskazało, że najczęściej pije wino i drinki. Wśród 23% kobiet, które nie utrzymywały abstynencji, najczęściej spożywanym alkoholem była wódka.

Biorąc zatem pod uwagę ilość spożywanego alkoholu, która kształtowała się na średnim poziomie trzech szklanek piwa, podobnej ilości kieliszków wina oraz 2-3 „setek” wódki, motywacje oraz biologiczne podłoże kształtowania się kobiecego uzależnienia od alkoholu, można stwierdzić, że jest to tendencja bardzo niepokojąca⁴⁰.

Kobiety pijące w sposób ryzykowny

Picie ryzykowne jest definiowane jako utrwalony model picia alkoholu rodzący wysokie ryzyko zaistnienia poważnych szkód dla zdrowia psychicznego i fizycznego w przyszłości, nie przynoszący natomiast wyraźnych skutków w postaci zmian stanu somatycznego i psychicznego w chwili obecnej⁴¹.

Model konsumpcji ryzykownej może powodować liczne konsekwencje natury społecznej. Wśród nich należy wymienić konflikty rodzinne, kłopoty finansowe, rozpad związków, a także korekty planów życiowych. O tym, że mamy do czynienia z pićm ryzykownym, może świadczyć nie tylko częste picie alkoholu w dużych dawkach, ale także doświadczanie stanów upojenia alkoholowego oraz luk pamięciowych. Istotne jest również podejmowanie zachowań ryzykownych lub niekontrolowanych. Swoisty sygnał o przekraczaniu granicy bezpiecznego (jeśli o takim można mówić) korzystaniu z alkoholu mogą również stanowić komunikaty napływające ze strony najbliższego otoczenia.

Wśród badanych studentek w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie aż 41% upiło się, z czego 75% zrobiło to nie więcej niż dwa razy. 52% respondentek piło kilka dni z rzędu, co związane jest z mieszkaniem z innymi studentami, a także czasem inicjacji. U 20% badanych upojenie było tak głębokie, że respondentki doświadczyły palimpsestów alkoholowych. Luki pamięciowe nie były jedynymi konsekwencjami ryzykownego picia: 80% odczuwało skutki zatrucia alkoholem następnego dnia, co trzecia nie podjęła codziennych form aktywności, takich jak

⁴⁰ B. Harbat, *Alkoholizm mężczyzn i kobiet - biologiczne uwarunkowania różnic*, „Świat Problemów” 2002, nr 10, s. 15-17.

⁴¹ *Test Rozpoznawania Zaburzeń Związanych z Piciem Alkoholu A UDIT. Przewodnik dla podstawowej opieki zdrowotnej*, Warszawa 1998, s. 23; por. I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2008, s. 127.

pójście na zajęcia lub do pracy, a także zrobiła coś, czego później żałowała i czego nigdy by nie zrobiła „na trzeźwo” (prowadzenie auta, niechciana aktywność seksualna itp.). Dla 17% badanych spożywanie alkoholu zakończyło się kłótnią z koleżankami lub kolegami. W przypadku 23% na sposób obchodzenia się z alkoholem uwagę zwrócił ktoś z najbliższego otoczenia, informując respondentkę, że pije zbyt dużo.

Chcąc oszacować, ile badanych kobiet może pić w sposób wskazujący na występowanie poważnych problemów alkoholowych, skorzystaliśmy z propozycji J. Chodkiewicza, który dokonał wyodrębnienia takiej grupy poprzez łączną analizę wypowiedzi na temat częstotliwości picia, jego intensywności oraz występowanie upojenia i palimpsestów alkoholowych⁴². Wśród badanych studentek 10% piło alkohol częściej niż trzy razy w ciągu miesiąca, czego efektem było upicie się oraz wystąpienie palimpsestów alkoholowych. Jest to wynik dwukrotnie wyższy od uzyskanego przez J. Chodkiewicza, w którym wszystkie analizowane objawy wystąpiły u niespełna 5% badanych kobiet. W naszych badaniach zdecydowana większość respondentek wysoce problemowych przeżyła inicjację alkoholową, będąc jeszcze w szkole podstawowej lub gimnazjum, co potwierdza znaczenie wieku inicjacji dla kształtowania się negatywnych wzorów konsumpcji alkoholu⁴³. Bez wątpienia z takimi wzorami mamy do czynienia wśród poznańskich studentek.

Wiedza o działaniu alkoholu i uzależnieniu

Wydaje się, że przy takim poziomie rozpowszechnienia spożywania napojów alkoholowych i przy szerokich możliwościach obserwacji skutków ich działania większość z nas powinna mieć rzetelną wiedzę na ten temat. Interesującą rzeczą wydało się nam zbadanie tej kwestii w kontekście używania alkoholu przez kobiety. Badanym studentkom postawiliśmy zatem pytania, za pomocą których chcieliśmy określić, jaki jest ich poziom wiedzy na temat szkodliwości picia oraz uzależnienia od alkoholu. W tym celu prosiliśmy studentki o wskazanie cech charakterystycznych dla uzależnienia (przyjęliśmy kryteria diagnostyczne według DSM-IV⁴⁴). Tylko 10% studentek potrafiło wskazać pełną listę objawów uzależnienia, przy czym 14% z nich była przekonana, że alkohol jest dobrym lekarstwem na problemy. Ów społecznie powielany i akceptowany mit za prawdziwy uznało 11% respondentek, a 14% nie potrafiło się do niego odnieść.

Powyższe wyniki wskazują, że studentki mają wybiórczą, powierzchowną i stereotypową wiedzę na temat uzależnienia od alkoholu i jego oddziaływania na człowieka.

42 J. Chodkiewicz, *Picie alkoholu...*, op. cit.

43 J. Szymańska, *Programy profilaktyczne...*, op. cit., s. 11.

44 I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, op. cit., s. 128-129.

Wnioski

1. Picie alkoholu wśród poznańskich studentek jest zjawiskiem powszechnym. Całkowitą abstynencję deklaruje jedynie 8,5% badanych. Trzeba jednak podkreślić, że są to wyniki zdecydowanie wyższe niż te uzyskiwane w analogicznych badaniach w Łodzi i Gdańsku.
2. Poza kobietami, które charakteryzuje abstynencja stała, podobna grupa deklarowała, że nie piła alkoholu w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie. Warto podkreślić, że badania były przeprowadzane w okresie Świąt Bożego Narodzenia, Sylwestra i karnawału, co może zaniżyć wynik.
3. Częściej piły studentki, które inicjację alkoholową przeżyły w okresie szkoły podstawowej lub gimnazjum oraz na studiach, kiedy mieszkały wraz z innymi studentami w akademiku lub mieszkaniu studenckim.
4. Najpopularniejszym alkoholem pitym przez studentki jest piwo, ale wyodrębnia się również wyraźna grupa kobiet spożywających głównie alkohole wysokoprocentowe (wódkę).
5. Studentki piją ryzykownie. W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie aż 41% upiło się, z czego 75% zrobiło to nie więcej niż dwa razy. 52% respondentek piło kilka dni z rzędu, a 20% doświadczyło palimpsestów alkoholowych. W przypadku 10% możemy domniemywać istnienie poważnych problemów uzależnieniowych.
6. Studentki dysponują stosunkowo powierzchowną i stereotypową wiedzą dotyczącą działania alkoholu na człowieka i rozwoju uzależnienia.
7. Powyższe wnioski sugerują konieczność wdrożenia wobec studentek skutecznych programów profilaktycznych o różnym natężeniu i strategiach. Nieingerowanie w opisany problem może odwrócić korzystnie rysującą się od ubiegłego roku tendencję w częstotliwości używania i nadużywania alkoholu przez kobiety.

Bibliografia

- Bator J., *Feminizm, postmodernizm, psychoanaliza: filozoficzne dylematy feministek „drugiej fali”*, Gdańsk 2001.
- Chodkiewicz J., *Picie alkoholu oraz wiedza o jego działaniu wśród studentów łódzkich szkół wyższych*, „Alkoholizm i Narkomania” 2006, nr 2, 1.19.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza Społeczna 2007: warunki i jakość życia Polaków: raport*, Warszawa 2007
- Fatyga B., Zieliński P., *Warszawskie badania stylów życia. Narkotyki w kulturze młodzieży miejskiej, koncepcja i wyniki badań*, Warszawa 2008.
- Gąsior K., *Typy alkoholizmu u kobiet*, „Alkoholizm i Narkomania” 2005, nr 1-2, 1.18.

- Harbat B., *Alkoholizm mężczyzn i kobiet — biologiczne uwarunkowania różnic*, „Świat Problemów” 2002, nr 10.
<http://www.parpa.pl/download/wzory%202008%20wnioski%20.pdf>
<http://www.parpa.pl/download/wzory%202008%20wnioski%20.pdf>
http://www.stat.gov.pl/cgi_bin/demografia/xopt?wojew=ioi&temat=lsa.html&wj=NOWE.
- Juczyński Z., Chodkiewicz J., Pisarski A., *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia dzieci i młodzieży*, Łódź 2004.
- Kim są abstynencji, *Raport ICAP Nr 8*, czerwiec 2000.
- Kowalska D., Michalewicz I., *Polki pijane*, „Newsweek” 2006, nr 17/09.
- Lisansky Gomberg L. S., *Czynniki ryzyka picia alkoholu w życiu kobiet* [w:] J. Ślósarska (red.), *Kobiet i alkohol*, tłum. zespół, Warszawa 1997.
- Mikuła J., *U Finów, Włochów, Brytyjczyków, Niemców*, „Świat Problemów” 2006, nr 9.
- Nikodemska A., *Z badań nad uzależnieniem kobiet i jego następstwami zdrowotnymi*, „Świat Problemów” 2002, nr 10.
- Okulicz-Kozaryn K., Borucka A., *Picie alkoholu przez młodzież z mokatowskich szkół średnich w latach 1984—2000*, „Alkoholizm i Narkomania” 2001, nr 2, 1.14.
- Pospiszyl I., *Patologie społeczne*, Warszawa 2008.
- Sierosławski J., *Czy dogonią mężczyzn w picciu alkoholu?*, „Świat Problemów” 1997, nr 3.
- Sierosławski J., *Europejski Program Badań Ankietywanych w Szkołach ESPAD 2003 oraz ESPAD 2007*, http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=126&Itemid=146.
- Sierosławski J., *Polska młodzież na tle Europy*, „Świat Problemów” 2005, nr 13.
- J. Sierosławski, *Raport z badań ankietowych na temat używania substancji psychoaktywnych przez studentów*, „Studenci 2000”, Warszawa 2000.
- Sierosławski J., *Zmiany w konsumpcji alkoholu po obniżeniu akcyzy na napoje spirytusowe. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych „Substancje psychoaktywne” zrealizowanych w 2003 roku*, Warszawa 2004, http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=186
- Sierosławski J., *Zmiany w latach dziewięćdziesiątych*, „Świat Problemów” 2001, nr 11.
- Sprawozdanie z realizacji Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007—2010*.
- Szymańska J., *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej profilaktyki*, Warszawa 2002.
- Test Rozpoznawania Zaburzeń Związanych z Piciem Alkoholu AUDIT. Przewodnik dla podstawowej opieki zdrowotnej*, Warszawa 1998.
- Wojciechowska J., *Picie napojów alkoholowych przez studentów*, „Kultura i Edukacja” 1999, nr 1.
- Woynarowska B., Mazur J., *Zachowania zdrowotne i zdrowie młodzieży szkolnej w Polsce i innych krajach: tendencje zmian w latach 1990-1998*, Warszawa 2000.
www.mzios.gov.pl.